

خطابهای قرآن

یکی از شیوه‌های قرآن در بیان مطالب خود این است که گاهی پیش از بیان مطلب، مخاطب خود را ندا می‌دهد و از او نام می‌برد. معلوم است که این روش‌ها نظر روانی تأثیر زیادی در مخاطب دارد و او را به اندیشیدن کامل در محتوای خطاب و مطلب ارائه شده وادار می‌سازد.

این موضوع در علوم تربیتی و روانشناسی روشن شده که وقتی متکلم نام مخاطب را به صورت خطاب بیان کند، توجه مخاطب یا شنونده به سخن متکلم جلب می‌شود و او را از حواس‌پرتی و عدم توجه به سخن نجات می‌دهد. وقتی به هنگام خطابه و سخنرانی می‌گوئیم: ای آقا یا ای خانم مطلب چنان است و با تیپ خاصی را با وصف آنها خطاب می‌کنیم و مثلاً می‌گوئیم: آقای راننده احتیاط کن و یا نام شخص خاصی را می‌بریم و می‌گوئیم حسن آقا با تو هستم فلان کار را انجام بده، در همه این موارد مخاطب مورد نظر که شاید تا آن زمان توجهی به گفته‌های گوینده نداشت، با تمام حواس به سخن گوینده توجه خواهد نمود و پیام او را دریافت خواهد کرد.

به هر حال ذکر نام یا صفت شنونده در سخن گوینده یکی از شیوه‌های تجربه شده برای جلب توجه اوست. قرآن کریم نیز در موارد بسیاری از همین شیوه استفاده کرده و مخاطبهای خاصی را نام برده است بعضی از آنها عبارتند از:

۱ - خطاب به عموم مردم:

گاهی روی سخن با عموم مردم اعم از مؤمن و کافر است در اینگونه موارد گاهی مطلب با خطاب (یا ایها الناس) آغاز می شود که در بیست و یک مورد آمده است و گاهی با خطاب (یا ایها الانسان) است که در دو مورد آمده است.

نمونه این گونه خطابهها به قرار زیر است:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (سوره

بقره، ۲۱).

ای مردم عبادت کنید پروردگارتان را که شما و کسانی را که پیش از شما بودند، آفرید شاید پرهیزگار باشید.

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا عَرَفَكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ (سوره انفطار، ۶).

ای انسان چه چیزی تو را نسبت به پروردگار کریمت مغرور کرد؟

البته توجه کنیم که در خطاب یا ایها الناس حکم روی افراد بشر رفته و در

خطاب یا ایها الانسان حکم روی نوع بشر است.

۲ - خطاب به مؤمنان

در اینگونه خطابهها روی سخن با گروه مؤمنان است بدیهی است که اینگونه خطابهها اثر روحی خوبی بر اهل ایمان می گذارد و لذت این خطاب، مطلبی را که پس از آن می آید بسیار آسان می نماید هر چند که دشوار باشد.

معمولترین خطاب در قرآن کریم همین خطاب به مؤمنان است که با تعبیر:

یا ایها الذین آمنوا آمده است.

این تعبیر در هشتاد و هفت مورد از قرآن کریم ذکر شده است و با تفحصی که

به عمل آمد، معلوم شد مطلبی که پس از خطاب آمده یکی از شش مورد است که به

ترتیب کثرت ورود به شرح زیر است:

امر - در بسیاری از موارد پس از خطاب یا ایها الذین آمنوا به چیزی امر

می شود و حکمی به صورت امر ابلاغ می گردد به عنوان نمونه:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ (سوره نساء، ۱۳۵).

ای کسانی که ایمان آورده اید، قیام به عدل کنید.

نهی - در موارد بسیار دیگری پس از این خطاب از چیزی و یا چیزهائی نهی

می شود به عنوان نمونه:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْفًا مُضَاعَفَةً (سوره آل عمران، ۱۳).

ای کسانی که ایمان آورده اید، چند برابر ربا نخورید.

سئوال - گاهی پس از ذکر این خطاب، مؤمنان مورد سئوال قرار می گیرند و

بیشتر مربوط به مسائل اخلاقی و اعتقادی است به عنوان نمونه:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ (سوره

صف، ۱۰).

ای کسانی که ایمان آورده اید آیا شما را به تجارتی راهنمایی کنم که شما را از عذابی دردناک

نجات می دهد؟

خبر - در چند مورد، جمله بعد از خطاب یک مطلب خبری است که از

حقیقتی و یا حکمی خبر می دهد، به عنوان نمونه:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوٌّ لَكُمْ (سوره تغابن، ۱۲).

ای کسانی که ایمان آورده اید همانا از همسران و فرزندانان دشمنانی برای شما هستند.

شرط - در چند مورد بعد از خطاب به مؤمنان یک جمله شرطیه آمده است که

مشمول بر بیان یک حقیقت است، به عنوان نمونه:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ قُرْآنًا (سوره انفال، ۲۹).

ای کسانی که ایمان آورده اید از خدا بپرهیزید، خدا برای شما قوه تشخیص می دهد.

۳- خطاب به پیامبر اسلام (ص)

گاهی خطاب خصوصی تر می شود و تنها به شخص پیامبر اسلام (ص) متوجه

می گردد و پس از خطاب امری یا نهی یا خبری بیان می شود مانند:

يا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ (سوره مائده، ۶۷).

ای پیامبر آنچه را که از خدا بر تو نازل شده، ابلاغ کن.

يا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَ مَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (سوره انفال، ۶۴).

ای پیامبر! برای تو خدا و کسانی که از تو پیروی کرده‌اند، کافی است.

و همچنین آیاتی که در آنها به پیامبر مزمل و یا مدقر خطاب شده است.

۴ - خطاب به کافران

در آیاتی از قرآن کریم خداوند کافران را مورد خطاب قرار داده و از اعمال آنها انتقاد کرده است این خطابها گاهی مربوط به همه کافران است و به صورت یا ایها الذین کفروا و یا ایها الکافرون آمده و گاهی مربوط به اهل کتاب است که به صورت یا اهل الکتاب و یا ایها الذین اوتوا الکتاب آمده و یا خطاب به یهود است که به صورت یا ایها الذین هادوا آمده است.

گاهی هم خطاب به کافران است اما نه به صورتی که دین و آئین آنها مورد توجه باشد، بلکه حمل خلاف آنها مورد توجه است و خطاب نیز روی همین عمل خلاف رفته است، مانند:

فَمِ اِنَّكُمْ اَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكْذِبُونَ لَا كِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زُقُومٍ (سوره واقعه آیه ۵۱).

سپس شما ای گروه تکذیب کننده از درخت زقوم خواهید خورد.

قُلْ اَفَغَيْرِ اللَّهِ تَأْمُرُونِي اَنْ اَعْبُدَ اَيُّهَا الْجَاهِلُونَ (سوره زمر، ۶۴).

بگو آیا به من امر می کنید که جز خدا را پرستم ای نادانان؟

خبر از خطابهائی که ذکر شد، در قرآن خطابهائی دیگری هم آمده که خصوصی تر است و در ضمن داستانهای انبیاء وارد شده است، مانند: یا موسی، یا یحیی، یا بنی اسرائیل، و همچنین خطابهائی از قول دیگران نقل شده، مانند: یا ایها العزیز، یا ایها الصّدیق، یا ایها الملاء و مانند آنها.